

9. Pedagogická diagnostika

Mgr. Jiří Sliacky, Ph.D.

np/nk4112 Školní pedagogika

Katedra tělesné výchovy a společenských věd (EDUC)

Diagnostika

- soustavné a dlouhodobé sledování, poznávání a vyhodnocování určitého prvku či jevu za účelem jeho optimalizace
- zjištění stavu, popsání stavu, hodnocení stavu, interpretace výsledků
- soubor technik a prostředků k objektivnímu posouzení určitého prvku či jevu

Pedagogická diagnostika

- pohledem teorie jde o objektivní zjišťování, posuzování a hodnocení vnějších a vnitřních podmínek, průběhu a výsledků výchovně vzdělávacího (edukačního) procesu
- z metodologického pohledu má pedagogická diagnostika blízko k metodologii pedagogického výzkumu, neboť využívá řadu stejných metod
- optikou edukační praxe jde o komplexní proces, jehož cílem je poznávání, posuzování a hodnocení vzdělávacího procesu a jeho aktérů

Pedagogické diagnostikování

- dlouhodobý, spirálovitě probíhající proces, vyžadující
 - teoretické poznání
 - metodické vybavení
 - praktickou zkušenost
 - etický přístup
 - mnoho času a úsilí...
- poznávání žáka v konkrétní edukační situaci vychází z toho
 - co předcházelo (anamnéza)
 - jak je na tom nyní (diagnóza)
 - jaký je pozitivní předpoklad jeho dalšího rozvoje (prognóza)

Co ovlivňuje vývoj dítěte/žáka

Rodina

- rodiče
- sourozenci
- širší rodina
- styl výchovy
- rodinné prostředí

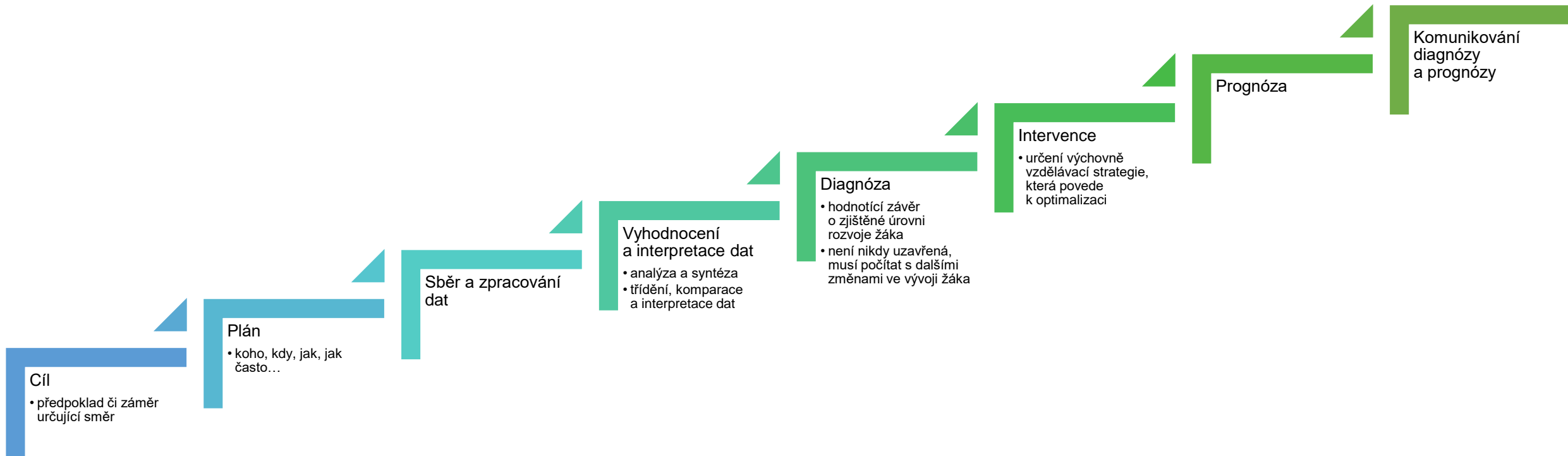
Společnost

- vrstevníci
- média
- zájmové organizace
- společenské prostředí
- vzdělávací politika

Škola

- klima školy
- školní kurikulum
- materiální i nemateriální prostředky

Diagnostický proces

Přístupy v pedagogické diagnostice

1. Edumetrický přístup

- zahrnuje slovo měřit, tj. přesně, exaktně zjišťovat
- používá kvantitativní metody
- výsledky jsou vyjádřeny v číslech, které se pak interpretují
- např. testování (vědomostní testy, ale i testy v PPP)

2. Kazuistický přístup

- je odvozený od slova kauza – případ
- zabývá se každým diagnostikovaným jedincem individuálně
- tento přístup se orientuje převážně kvalitativně

Klasifikace diagnostikování

1. Podle míry uvědomění:

- implicitní (skryté) – typické u učitele, který během vyučování spontánně posuzuje žáky, momentální průběh vyučování a tyto situace pohotově řeší,
- explicitní (zjevné) – formálně se odlišuje od vyučování nebo jiného výchovně-vzdělávacího dění (typickým způsobem je testování).

2. Podle orientace na předmět:

- produktové – zaměřuje se na výsledky procesu výuky (znalosti, dovednosti, návyky žáků); dosažené výsledky žáků jsou ukazatelem úspěšnosti učitele při výuce, proto se o ně učitel zajímá,
- procesuální – zaměřuje se na proces učení a vyučování; učitel se průběžně přesvědčuje o tom, zda se učení žáků ubírá žádoucím směrem.

3. Podle časového hlediska:

- vstupní – zjištění výchozího stavu
- průběžné – sledování, nakolik se blížíme stanovenému cíli, případná korekce odchylky
- výstupní – zjištění konečného stavu, splnění cíle

Diagnostická kompetence učitele

- kompetence k praktické realizaci procesu pedagogické diagnostiky a rozhodování se na základě spolehlivých dat
- obsahem by měly být především znalosti a dovednosti učitele:
 - rozpoznává odlišné učební potřeby a možnosti jednotlivých žáků a reaguje na ně; projevuje porozumění pro potřeby žáků
 - aktivně získává přiměřenou formou (např. rozhovory, žákovské portfolio) informace o žákovi a jeho potřebách
 - adekvátně reaguje na přímé i nepřímé podněty žáků v průběhu vyučování a včleňuje je do výuky
 - pomáhá žákům izolovaným a třídou odmítaným
 - diferencuje a individualizuje výuku vzhledem k možnostem a potřebám jednotlivých žáků, snaží se o dosažení osobního maxima u každého žáka
 - vede si záznamy o individuálních potřebách a možnostech žáků (např. na základě soustavného systematického pozorování, formou portfolia žáků)
 - využívá záměrného pozorování a dalších vhodných technik sběru dat o pokrocích v učení žáka
 - podporuje soudržnost třídy a spolupráci mezi žáky
 - analyzuje vztahy ve třídě a snaží se je pozitivně ovlivnit přiměřenými zásahy
- diagnostická kompetence přináší učiteli ve výuce mnohé benefity (učitel na základě hlubšího poznání schopností a individuálních potřeb žáků lépe individualizuje a diferencuje proces výchovy a vzdělávání, vědomě zvyšuje efektivitu výchovně vzdělávacího procesu a umožňuje žákům dosáhnout osobního maxima, což následně přispívá k lepšímu klimatu vzájemného respektu, bezpečí a spolupráce)

(Kratochvílová, 2021)

Diagnostické metody

- metody diagnostikování jsou do značné míry totožné s metodami pedagogického výzkumu
- rozdíl spočívá v cílech obou oblastí
 - cílem pedagogického výzkumu je zjišťování nových poznatků, tyto poznatky zobecňovat a hledat mezi nimi vzájemné zákonitosti; závěry nemusí vést ke zlepšení zjištěné situace
 - cílem pedagogické diagnostiky je zjišťovat poznatky o jednotlivci nebo skupině, které ale nezevšeobecňujeme

Cimrmanova pedagogická diagnostika – [1](#) (18:40) ; [2](#)

Pozorování

- pozorování využívá učitel při diagnostikování žáků **téměř neustále** (zda žáci věnují pozornost, jak se chovají, jak komunikují neverbálně, zda žáci výkladu nového učivu rozumí atd.)
- rozhodnutí, jak bude probíhat proces výuky dál, záleží v podstatě na tom, co učitel z pozorování zjistí
- pozorování je spíše **intuitivní**, učitel si v popsanych případech často ani neuvědomí, že vlastně diagnostikuje
- pozorovat ale lze i **záměrně a cíleně**, pokud potřebujeme např. diagnostikovat nějakého žáka, pak si učitel vědomě snaží zapamatovat chování žáka, jeho reakce atd., případně si o něm vede poznámky
- učitel by si měl být vědom, že žáci ho během vyučování také bedlivě pozorují

Rozhovor (interview)

- je založen na **interpersonálním kontaktu**, a tak umožňuje hlouběji pracovat s neverbální složku komunikace (např. pokud vidíme, že jsou dotazovanému otázky nejasné, můžeme je přeformulovat, můžeme se ptát, jakým způsobem otázce rozumí atd.)
- při diagnostikování může být samostatnou metodou, častěji však vystupuje **ve spojení např. s pozorováním**
- rozhovor je vhodné použít na diagnostikování složitějších struktur, kdy pro správné pochopení smyslu potřebujeme reagovat na to, co dotazovaný sděluje, **nestačí nám pouhý deskriptivní popis**

Dotazník

- jeden z nejvíce používaných nástrojů diagnostikování
- pokud jsou v dotazníku **uzavřené otázky**, respondent na ně často odpovídá bez hlubšího přemýšlení, což nemusí vždy poskytnout dostatek informací ke stanovení diagnózy
- proto se jeví jako vhodné využívat buď **polouzavřené nebo otevřené otázky**, které jsou však náročnější na vyhodnocování
- anonymně je vhodné použít dotazník např. při zjišťování postojů žáka k učiteli (anonymita může zvýšit pravdivost a upřímnost odpovědí)
- **škálování** – forma vyjádření, kdy respondent na uvedené škále vyjádří míru souhlasu či spokojenosti s daným jevem

Metody ověřování vědomostí a dovedností

- **didaktický test** – nástroj systematického zjišťování výsledků výuky (znalosti a dovednosti žáků)
- **ústní a písemné ověřování** vědomostí a dovedností
 - ústní zkoušení aktivizuje komunikační schopnosti žáka
 - může být negativně ovlivněno neurotickými stavy při vystupování před lidmi
 - skupinové provedení – diskuse
 - písemné ověřování zase negativně ovlivňují problémy se čtením (zadání) i se psaním (odpovědi)
- výsledkem ověřování vědomostí a dovedností je zpravidla hodnocení v podobě klasifikace

Analýza výsledků činnosti a úkolů

- **výsledek činnosti** – výrobek v pracovním vyučování, laboratorní práce ve fyzice, obraz ve výtvarné výchově, ale také dovednost v tělesné výchově (skok daleký, stoj na rukou...)
- **analýza úkolu** je rozklad určitého postupu na dílčí části, které jsou klíčové pro pochopení postupu jako celku (např. provedení stoje na rukou)
- **práce s chybou** – hledáme příčinu chyby, zjišťujeme co ji mohlo způsobit (nejen na straně žáka, ale případně i učitele)
- i výsledkem analýzy výsledků činnosti a úkolů může být hodnocení v podobě klasifikace

Analýza pedagogické dokumentace

- pedagogickou dokumentací rozumíme jak dokumentaci charakterizující instituci/školu (učební osnovy, přípravy na výuku, didaktické prostředky...) tak dokumenty, dokládající vlastní práci dítěte (písemné práce, výrobky, zaznamenané projevy chování)
- **portfolio**
 - uspořádaný soubor prací žáka, sebraný za určité časové období
 - přináší informace o pracovních výsledcích

Sociometrie

- zaměřuje se na zjišťování vztahů ve třídě
- v diagnostice se jeví jako vhodná metoda pro diagnostikování klimatu třídy
- sociogram poskytuje vždy jen orientační a momentální pohled na strukturu vztahů

Spolupráce s odborníky

- pro kvalitní diagnostikování je důležitá spolupráce s dalšími odborníky
 - **školní poradenská pracoviště** (výchovní poradce, školní metodik prevence + pokud má škola k dispozici speciálního pedagoga, školního psychologa)
 - **školská poradenská zařízení** (pedagogicko-psychologické poradny, speciálně pedagogická centra, střediska výchovné péče)
- legislativní rámec činností těchto zařízení dává **vyhl. č. 72/2005 Sb.** o poskytování poradenských služeb ve školách a školských zařízeních (odkaz na znění vyhlášky je v interaktivní osnově předmětu, podkapitola „Pedagogická diagnostika“)

A kdo diagnostikuje učitele...?

- expert (např. výzkumný pracovník, odborník z pedagogicko-psychologické poradny)
- inspektor, ředitel
- kolega (pokud jde o kolegu ve stejném věku, můžeme ho označit za peer-kolegu, dále se můžeme také setkat s pojmem „critical friend“)
- učitel sám sebe (autodiagnostika – videotrénink interakcí, pedagogický deník...)
- žáci

Použité zdroje

KOSÍKOVÁ, Věra. *Psychologie ve vzdělávání a její psychodidaktické aspekty*. Pedagogika. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-2433-1.

KRATOCHVÍLOVÁ, Jana, Jana OBROVSKÁ, Dana VESELÁ, Markéta KOŠATKOVÁ, Kateřina VLČKOVÁ, Jarmila BRADOVÁ, Hana KOBLIHOVÁ and Eva TRNOVÁ. *Pedagogická diagnostika a pedagogické diagnostikování*. Učební materiál (Educational assessment and diagnostic assessment. Textbook). 1., elektronické vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2021, 90 pp. ISBN 978-80-280-0018-9.

ZELINKOVÁ, Olga. *Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program: [nástroje pro prevenci, nápravu a integraci]*. Pedagogická praxe. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-544-X.